

РЕЦЕНЗИЯ

върху дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен "доктор" по: област на висше образование 3.0 Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8 Икономика, научната специалност „Икономика и управление“.

Автор на дисертационния труд: ФИДАН ФЕРИД ЧЕРИМИ,

Докторант в задочна форма на обучение, към катедра „Икономика“, при Аграрен университет, гр. Пловдив

Тема на дисертационния труд: „УПРАВЛЕНИЕ НА КАЧЕСТВОТО НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ“

Рецензент: доц. д-р Димо Атанасов Аграрен университет – Пловдив, област на висше образование 3.0 Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8 Икономика, научната специалност „Икономика и управление“, определен за член на научното жури със заповед № РД-16-598/31.05.2019 г. от Ректора на АУ.

1. Кратко представяне на кандидата

Фидан Ферид Черими е роден на 14.07.1982 г. в Гнилане, Косово. Завършил висше образование, ОКС Бакалавър в Колеж ААБ гр. Прищина, със специалност "Мениджмънт и информатика", през 2008 г. Завършил и ОКС Магистър в Колеж ААБ гр. Прищина, със специалност "Мениджмънт и информатика", през 2013 г. Владее албански език, много добре сръбски и добре английски. Притежава компютърна грамотност на високо ниво. От април 2010 г. до юли 2011 г. работи като кредитен анализатор в TEB Bank ShA в Gnilane, Kosvo.

От август 2011 до февруари 2013 г. е генерален мениджър по продажбите във Viva Fresh Shpk. Prishtina, Kosovo.

Преподавателската му кариера започва през октомври 2012 г. в Колежа ААБ, Прищина, където и до днес е Лектор.

От май 2017 г. Фидан Ферид Черими изпълнява и длъжността "Teaching Coordinator" в същия колеж.

2. Актуалност на проблема

Управлението на качеството на висшето образование е актуална проблематика в много аспекти – за студентите, за ползвателите на кадри, за университетите, за общество.

В динамичната среда, в която работят университетите, от съществена важност е те да предлагат по-добър продукт (качествено образование), с който завършилите студенти да са по-подгответи и по-конкурентоспособни на пазара на труда. Това е полезно и за бизнеса, с оглед повишаване на

фирмената производителност и качество на нейните продукти. Полезно е и за обществото, защото добре образованите студенти с многоаспекни личностни и професионални знания и компетенции по-добре работят, по-добре се интегрират в обществените мрежи, по-ефективно използват обществените ресурси. Не на последно място е и активната работа на образователните институции по отношение поддържането на тяхната акредитация, поради което те трябва да развиват и повишават качеството на образователните си системи.

3. Цел, задачи, хипотези и методи на изследване

Основната цел на изследването е да се определи ролята, която всички заинтересовани страни имат за осигуряване на качеството на висшето образование и чрез използване на модела EFQM, да се представят възможности за неговото подобряване в Косово.

Задачи на изследването

Да се измерят и описаныт моделите за управление на качеството на висшето образование;

Да се изследват въздействащите фактори, влияещи върху качеството на висшето образование;

Да се анализира дали и как икономическите резултати влияят върху обучението, творчеството и иновациите;

Да се измери и описано как качеството на висшето образование се проявява в държавните и в частни висши учебни заведения и да се анализира разликата между тях.

Източници на информация

Докторантът е използвал три групи източници на информация:

- Централизирани (*Статистическа агенция на Косово и Национален статистически институт на България*);
- Децентрализирани (*Министерство на образованието, науката и технологиите в Косово, Министерство на образованието и науката в България, Агенцията по акредитация в Косово, Национална агенция по оценяване и акредитация в България*)
- Собственото изследване (*Интервюта с ръководители на Централната комисия за осигуряване на качеството, с НПО, участващи в управлението на качеството на висшето образование, с потребители на кадри, анкети със студенти, преподаватели, университетски мениджмънт*).

Изследователски методи

Изследваната изводка е избрана по формулата на Cochran. Въпросникът е създаден чрез формулярите на Google и изпратен на студентите по имейл. Интервюта са проведени присъствено. Използва се Alpha Cronbach, коефициент за проверка надеждността на инструмента. Статистическите тестове и анализи са: унивариатен, бивариационен, корелационен и регресионен. Използва се ANOVA, многоредова регресия, а за да се тества връзката между качеството на образованието и факторите, които му влияят

(моделът EFQM), се използва параметричното изпитване на Pearson. Използвана е и множествена линейна регресия и ординална регресия. Корелационният анализ се използва за измерване силата на връзката между различните променливи.

4. Онагледеност и представяне на получените резултати

Дисертационният труд се състои от 225 страници, от които 174 изложение, 49 литература и приложения, 28 таблици и 33 фигури. Стилът на изложението отговаря на нивото на докторантската теза. Използваният дискриптивен анализ сполучливо представя всички моменти от научното изследване, а таблиците и графиките допълват възприятието му.

5. Обсъждане на резултатите и използвана литература

В 1-ва глава на дисертацията, докторантът демонстрира сериозни познания в теоретико-методическите основи на управлението на качеството на висшето образование. Синтезира успешно мненията на десетки изследователи по проблематиката. Литературният преглед е изчерпателен и задълбочен. Добрата ориентация в материала е позволило да бъдат изведени конкретни теоретични и методологични обобщения. В тази част се обръща внимание на:

- Значението на качеството за социалното развитие;
- Качеството като фактор за развитие на висшето образование;
- Факторите, определящи качеството на висшето образование;
- Същността и съдържание на управлението на качеството;
- Особеностите при управление качеството на висшето образование;
- Ролята на студентите във формирането на качеството;
- Интегрирана система за управление на качеството във висшето образование (IQMS) – методи за анализ, модели за оценка;
- Методологически подходи за изследване

Методическият инструментариум е целесъобразен, предвид формулираната научна цел на дисертационния труд и задачите, с които се постига. Използваният подход е правилен и научно обоснован.

Във 2-ра глава, докторантът прави анализ на управлението на качеството на висшето образование в Косово. Представена е общая информация за университетите в страната, системите за институционална и програмна акредитация. Обръща се внимание на процесите и процедурите за акредитация. Анализирана е информацията от анкетите със студенти, университетски мениджмънт и бизнеса, както и от държавните институции и НПО.

В 3-та глава на дисертацията, след задълбочения анализ на средата, проблемите и предизвикателствата за организиране и провеждане на качествено обучение в Косово, докторантът предлага интегрирана система за управление на качеството на висшето образование. Практическият опит,

натрупан през последните години допринася за това, докторантът да обоснове сериозната необходимост от такава интегрирана система. Той разкрива основните ѝ елементи, функционирането и контрола от страна на вътрешните структури в университета и от акредитационната агенция. Сериозно внимание се обръща на ролята на иновационните технологии за управление на качеството на образователния процес.

В края на изследването, докторантът обобщава няколко заключения:

- В Косово, принципите и стандартите за акредитация не се спазват заради подобряване качеството на обучението, а по задължение;
- Контролът от страна на акредитационната агенция не е достатъчен;
- Развитието на академичния състав в Косово се базира на публикационната дейност, а не на качествените стандарти при обучението;
- При оценка на качеството се отчита посещаемостта на студентите в университета, а не реализацията им на пазара на труда;
- Няма сериозни различия в качеството на висшето образование между публичните и частните ВУЗ;
- Студентските съвети влияят положително върху качеството на висшето образование, със своята инициативност, генерирането на нови идеи, организирането на различни форуми и трасирането на комуникацията и сътрудничеството вътре и извън университета;
- Ролята на неправителствените организации за повишаване качеството на образованието е голяма. Те се ангажират с академичните и етични стандарти във ВУЗ, както и с повишаване прозрачността и отчетността в тези институции, с премахването на явления като политизация, плагиатство, изпитни измами, продажби на дипломи и др.
- Косово е страната с най-голям брой ВУЗ на глава от населението, което създава трудности при контрола на качеството.
- Броят на квалифицираните преподаватели във ВУЗ на Косово е недостатъчен. Съотношението „преподавател-студент“ е 1:60 в държавните и 1:25 в частните.
- В Косово, всеки който е завършил средно образование и иска да учи във ВУЗ, получава тази възможност. Университетите приемат всеки, който кандидатства. Липсата на конкурсно начало впоследствие създава сериозни проблеми върху качеството на учебния процес, защото част от студентите не притежават необходимите знания за нивото, на което се обучават. Губи се време за изясняване на базови въпроси, концепции и явления от предходни нива на образователната система, което е в ущърб на добите студенти, с амбиция да учат и да се развиват.
- Фирмите са недоволни от образователната система в Косово, тъй като уменията, изисквани от бизнеса, не съвпадат с тези, притежавани от завършващите студенти.
- Бизнесът иска учебните програми да бъдат обновени и адаптирани към практиката, за да формират у студентите креативно и аналитично мислене.

С оглед подобряване качеството на висшето образование в Косово, докторантът прави следните препоръки:

- ВУЗ да възприемат процеса на акредитация като фактор за подобряване качеството на образованието, а не само като стандарти и изисквания;
- Работата по осигуряване на качеството да продължава и след процедурата по акредитация;
- Развитието на академичния състав да отчита постиженията на учебния процес, а не само публикациите на преподавателите;
- Да се засили контролира върху качеството чрез мониторинг и оценка на учебните програми и реализацията на студентите;
- Да се увеличи ролята на студентското и преподавателското мнение при определяне стратегическите приоритети на ВУЗ;
- Да се засилва сътрудничеството на ВУЗ с партньорски организации, за да се увеличава обмяната на опит и трансфера на знания;
- Студентите да се включват в научни изследвания, за да се повишават изследователските им способности;
- Студентите да се включват в управлението на качеството, тъй като могат лесно да изразяват недоволството си от учебния процес, управлението, администрацията, академичната средата и др.;
- Университетите да насърчават студентското творчество, екипната работа и включването им в различни организации, за да се развиват техните лидерски качества и възможностите за кариерно развитие;
- Правителствените агенции и университетите да финансират изследвания на пазара на труда, за да се актуализира профилът на обучението в съответствие с бизнес тенденциите;
- Агенцията по акредитация да акредитира програми, които имат пазарно търсене;
- Да се увеличи броят на академичния състав, за да се подобри съотношението студент-преподавател;
- Да се увеличат критериите за акредитация, за да се редуцира броят на университетите на глава от населението;

6. Приноси на дисертационния труд

Научни приноси

1. Изяснена е същността на управлението на качеството във сферата на висшето образование;
2. Разработена е концептуална рамка за оценка на качеството в образователната система;

Научно-приложни приноси

3. Анализирано и оценено е качеството на висшето образование в Косово;
4. Формулирани са препоръки за подобряване и развитие на качеството във висшето образоване на Косово;

5. Предложена е интегрирана система за управление на качеството на висшето образование в Косово.

6. Критични бележки и въпроси

Дисертационният труд притежава безспорни научни качества, но въпреки това могат да се направят и някои критични забележки. Тъй като текстът е представен на английски език, би могло да се прецизират стилът и граматиката му. Освен това, на места има повтарящи се или сходни текстове, което може да се избегне с по-прецизен преразказ и ще доведе до редуциране на обема. Като критика към докторанта, бих изказал недостатъчният сравнителен анализ на управлението на качеството на висшето образование в Косово с това в други страни и най-вече с България, за което се загатва в началото на дисертацията. Това би подобрило аналитичната част на изследването и би допринесло за по-ефективно изграждане на конструктивната част, а именно предложената интегрирана система за управление на качеството.

Сериозно е предимството, което докторантът има от практическа гледна точка, бидейки преподавател и до голяма степен администратор в Колежа ААБ. Това се е отразило положително на анализа и начина, по който се представят резултатите. Прозира практическата интерпретация и оценка на резултатите.

Въпрос към докторанта:

Кой са стандартите и критериите за оценка качеството на висшето образование, които трябва да имат най-голяма тежест и как биха могли да се изчислят?

8. Публикувани статии и цитирания.

1	IMPACT OF FEEDBACK AND COMPLIANCE HANDLING OF CUSTOMER	2018	Prishtine, Kosovo	Hajdari, Muhamet; Qerimi, Fidan; Fejza, Jusuf	THE ECONOMIC SUSTAINABILITY OF BALKAN COUNTRIES AND THE EURO-INTEGRATION CHALLENGES	ISBN 978-9951-494-78-6 ISBN 9789951494786	54
2	DIGITAL BANKING SERVICES IN KOSOVO	2018	Durrës, Albania	Bajrami, Fadil; Hajdari, Muhamet; Qerimi, Fidan	Communication and Digital Marketing Management	ISBN 978-9928-208-53-8 ISBN 9789928208538	86-87
3	Knowledge as a Foundation for higher education management	2017	Bansko, Bulgaria	Qerimi, Fidan; Fejza, Jusuf	Institute of Knowledge Management	ISSN 2545-4439(Print) ISSN 1857-923X(Online)	20 1 105-109
4	BANKS AS DRIVER OF DEVELOPMENT	2017	Bansko, Bulgaria	Hajdari, Muhamet; Qerimi, Fidan	Institute of Knowledge Management	ISSN 2545-4439(Print) ISSN 1857-923X(Online)	20 3 1491-1494
5	Education as Driver for Businesses	2017	Agia Triada, Greece	Qerimi, Fidan; Hajdari, Muhamet	Institute of Knowledge Management	ISSN 2545-4439(Print) ISSN 1857-923X(Online)	19 2 809-812

6	Economic Sustainability as Region Development Factor	2017	Prishtine, Kosovo	Qerimi, Fidan; Hajdari, Muhamet; Fejza, Jusuf	THE ECONOMIC SUSTAINABILITY OF BALKAN COUNTRIES AND THE EURO-INTEGRATION CHALLENGES	ISBN 978-0262025539 ISBN-10: 0262025531	1	1	20
7	Insurance Market and Distribution Channels	2017	Prishtine, Kosovo	Hajdari, Muhamet; Qerimi, Fidan	THE ECONOMIC SUSTAINABILITY OF BALKAN COUNTRIES AND THE EURO-INTEGRATION CHALLENGES	ISBN 978-0262025539 ISBN-10: 0262025531	2	1	37
8	The Role of Management in Development of Human Resources in Kosovo	2014	Rome, Italy	Qerimi, Fidan; Hasani-Visoka, Vjollca; Rexha, Donat	<i>Journal of Educational and Social Research</i>	ISSN 2239-978X(Print) ISSN 2240-0524(Online)	4	6	51-58
9	The Current Status and Challenges of the Human Resource Developments in Kosovo	2013	Rome, Italy	Ismajli, Naim; Rexha, Donat; Qerimi, Fidan	<i>MCSER-Mediterranean Center of Social and Educational Research</i>	ISSN 2039-9340(Print) ISSN 2039-2117(Online)	4	10	548-555

Представеният автореферат отразява обективно структурата и съдържанието на дисертационния труд.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Въз основа на научените и приложените, от докторанта, различни методи на изследване, правилно изведените експерименти, направените обобщения и изводи считам, че представеният дисертационен труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника на Аграрния университет за неговото приложение, което ми дава основание да го оцена **ПОЛОЖИТЕЛНО**.

Позволявам си да предложа на почитаемото Научно жури също да гласува положително и да присъди на **Фдан Ферид Черими** образователната и научна степен **“доктор”** по научната специалност „Икономика и управление“

Дата: 26.07.2019

РЕЦЕНЗЕНТ: Данчо Ганев

гр. Пловдив

(Д. Ангелов)